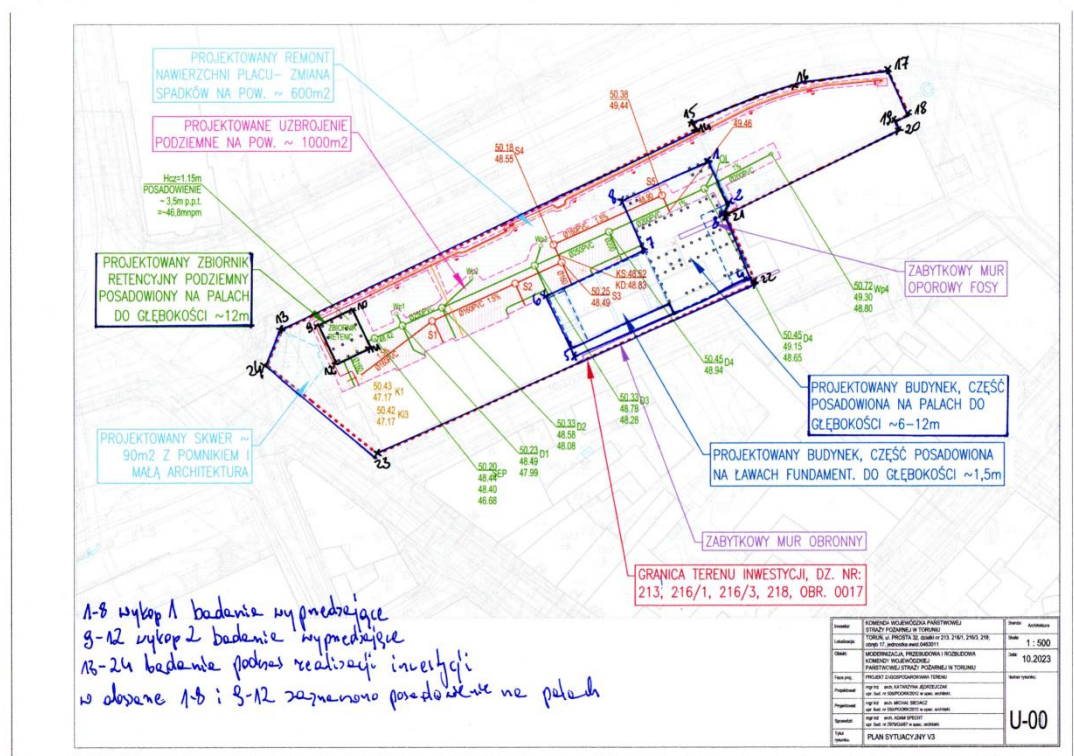

Sprawozdanie z badań archeologicznych.

1. Badania archeologiczne.

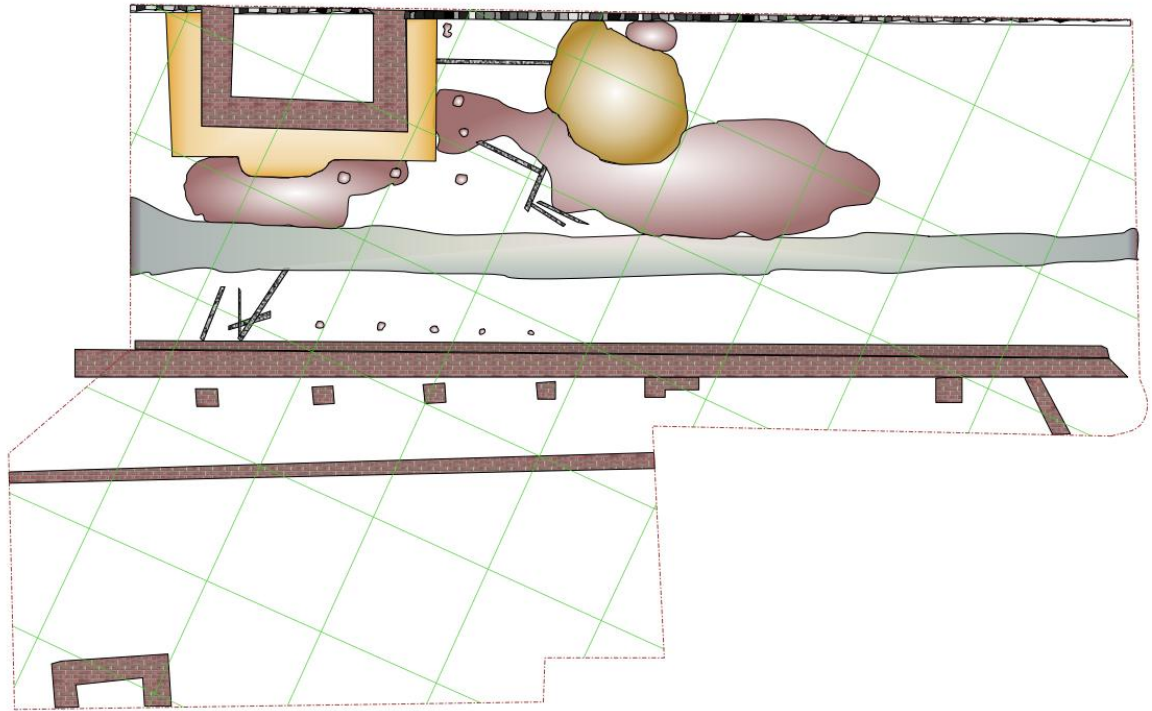
W dniach.12.2023 r.-17.02.2024 r. przy ul. Prostej 32 w Toruniu przeprowadzono wyprzedzające badania archeologiczne przy realizacji inwestycji. Badania prowadzone były zgodnie z pozwoleniem nr ZAR..2023 na prowadzenie badań archeologicznych, wydanym przez Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Torunia w dniu.2023 r. Badania te miały charakter prac wyprzedzających przy planowanej inwestycji. Pracami badawczymi kierowała archeolog mgr Katarzyna Kuczara - Alagierska, Pracownia Archeologiczna Alagierscy.

II. 1. badania archeologiczne przy realizacji inwestycji „” – obszar prowadzenia badań wykopaliskowych tożsamy jest z obszarem planowanego budynku.

Po uzyskaniu decyzji konserwatorskiej na prowadzenie badań archeologicznych przeprowadzono przekazanie terenu badań wykonawcy tych prac. Dokładny obszar badań został wyznaczony przez geodetę na podstawie spisu współrzędnych zawartych w decyzji konserwatorskiej. Geodeta wyznaczył też stabilne punkty, dowiązane do państwowego

układu współrzędnych płaskich prostokątnych PL-2000, od których wyznaczona została następnie siatka arowa oraz stałe punkty referencyjne do pomiarów wysokościowych zlokalizowane poza obszarem wykopu. Teren prac znajdował się na posesji z ogrodzeniem stałym w związku z czym ograniczono się do oznaczenia obszaru badań taśmą ostrzegawczą.

Il. 2. Plan wykopu z zaznaczeniem konstrukcji drewnianych i murowanych, z naniesieniem siatki arowej wykonanej przez pracownię geodezyjną K. Kuczara-Alagierska.

Pierwszym etapem prac przeprowadzonym na stanowisku było wykonanie badań georadarem. Użycie tego urządzenia miało na celu uzyskanie wstępnego obrazu nawarstwień. Badania georadarowe wykonane zostały 10.12.2024 r. Ich wynik pozwolił na planowanie odhumusowania obszaru badań, zostanie też udostępniony jako element dokumentacji powykonawczej. Wyniki badań georadarowych były pozytywne. W trakcie badania uzyskano klarowny obraz reliktyw architektury średniowiecznej (reliktyw baszty oraz muru oporowego fosy, a także ujawniono relikty architektury nowożytnej).

Badania wykopaliskowe rozpoczęły się 11.12.2023 r. Pierwszym etapem prac było odhumusowaniem terenu badań. (il.5). Oczyszczone profile wykopu zawierały warstwy utworzone w XIX i XX w. W profilach widoczne były między innymi warstwy niwelacyjne, szczególnie w rejonie wypełniska fosy Nowego Miasta, oraz relikty utwardzonych nawierzchni datowane na przełom XIX / XX w. Odhumusowanie mechaniczne prowadzone było do poziomu 150 cm. w obrębie

współczesnych warstw niwelacyjnych. Wyjątkiem są tu ćwiartki arowe XXX. W ich obrębie na głębokości około 140 cm. pod powierzchnią współczesnej warstwy niwelacyjnej ujawniono ciemno brązową warstwę zawierającą materiały ceramiczne datowane na XIII-XV w. W przypadku wyżej wspomnianych ćwiartek arowych na tym etapie wstrzymano odhumusowanie mechaniczne oraz po zadokumentowaniu rozpoczęto eksplorację ręczną. W miejscu tym należy nadmienić, że odhumusowanie mechaniczne nie było prowadzone jednoetapowo, w obrębie warstw niwelacyjnych. Prace prowadzono warstwami około 50 cm, w taki sposób aby w przypadku ujawnienia nawarstwień archeologicznych można było natychmiast je przerwać. W miejscach występowania reliktyw architektury odhumusowanie prowadzono do korony murów (tj. poziomu 10 – 50 cm). Dalszą eksplorację w obrębie reliktyw architektury na szerokość około 1 m. z obu stron ujawnionych reliktyw architektury prowadzono ręcznie. Całość terenu badań była niejako przedzielona reliktyw muru oporowego fosy. Obydwie te części różnią się zasadniczo od siebie. Część północna zlokalizowana bliżej ul. Wały gen. Władysława Sikorskiego (dawniej Wały, Wallstrasse) jest zasypiskiem dawnej fosy. W części tej do poziomu eksploracji tj. 150 cm. ujawniono jedynie relikty zasypywania fosy na przestrzeni XIX w. oraz pozostałości partii fundamentowych dwóch budynków związanych z funkcjonowaniem twierdzy Toruń. Do konstrukcji tych oraz ich przeznaczenia jeszcze powrócimy w części poświęconej reliktom architektury. Wypełnisko tej części stanowiska stanowiły przemieszane warstwy niwelacyjne zawierające głównie materiały XIX w. z domieszką ruchomych zabytków starszych do XIII w. (ceramika) włącznie.

Il.3. Stanowisko w trakcie odhumusowania mechanicznego. Widoczne różne poziomy eksploracji. Fot. P. Alagierski.

2. Środowisko naturalne oraz położenie stanowiska.

Badania archeologiczne prowadzone były na obszarze Kotliny Toruńskiej będącej częścią Pradoliny Toruńsko-Ebreswaldzkiej (w ujęciu J. Kondrackiego 315.3).

Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka przedstawia rozległą formę wklęsłą, oddzielającą pojezierza pomorskie od wielkopolskich. W pomorskiej fazie zlodowacenia był to szlak odpływowy wód lodowcowo-rzecznych na zachód. Geneza ukształtowania tej formy terenowej jest jednak wcześniejsza. Region składa się z czterech kotlinowych rozszerzeń połączonych odcinkami węższymi. W strukturze pionowej występuje tu kilka poziomów akumulacji rzecznej, związanych z etapami kształtowania się odpływu wód w rytm wahań klimatu. Liczba tych stopni tarasowych jest niejednakowa w poszczególnych częściach pradoliny. Występuje wyraźna różnica krajobrazowa między zatorfionymi częściami dna pradoliny zajętej przez łąki a jej wyższymi terenami piaszczystymi, na których występują pola wydmore, porośnięte borami sosnowymi. W kotlinach zachowały się miejscami formy terenu, związane z wtargnięciem do istniejącej wcześniej doliny interglacjalnej lodowca, który z czasem przekształcił się w płyty martwego lodu pozostawiając po sobie jeziora, kemy i ozy.

Fragmentem tej ogromnej struktury jaką jest zajmująca 7.2 tys. km² pradolina jest wspomniana już powyżej Kotlina Toruńska, w której leży badane stanowisko (w ujęciu J. Kondrackiego 315.35). Kotlina rozciąga się od Włocławka nad Wisłą po Nakło nad Notecią. Na północy graniczy z Pojezierzem Krajeńskim, Wysoczyzną Świecką, Doliną Fordońską i Pojezierzem Chełmińskim, na wschodzie z Pojezierzem Dobrzyńskim i Kotliną Płocką, na południu z Równiną Inowrocławską, na zachodzie z Pojezierzem Chodzieskim i Doliną Środkowej Noteci. Kotlina Toruńska zajmuje 1850 km². Najniżej położoną częścią kotliny jest równina zalewowa (taras zalewowy Wisły od stopnia wodnego powyżej Włocławka do kolana Wisły w Bydgoszczy. W zachodniej części kotliny wody odpływają Notecią przez Wartę do Odry. Pomiędzy dorzeczem Wisły a dorzeczem Noteci rozpościera się wysoki, piaszczysty taras, przekształcony eolicznie w wielkie pole wydym. Ten obszar składający się z pozrastanych ramionami wydym parabolicznych, zwróconych wypukłościami na wschód zajmują rozległe bory sosnowe noszące nazwę Puszczy Bydgoskiej. W użytkowaniu ziemi w kotlinie dominują lasy i łąki, pól uprawnych jest niewiele. Ludność jest skupiona głównie w dwóch aglomeracjach toruńskiej i bydgoskiej (Kondracki, 2002).

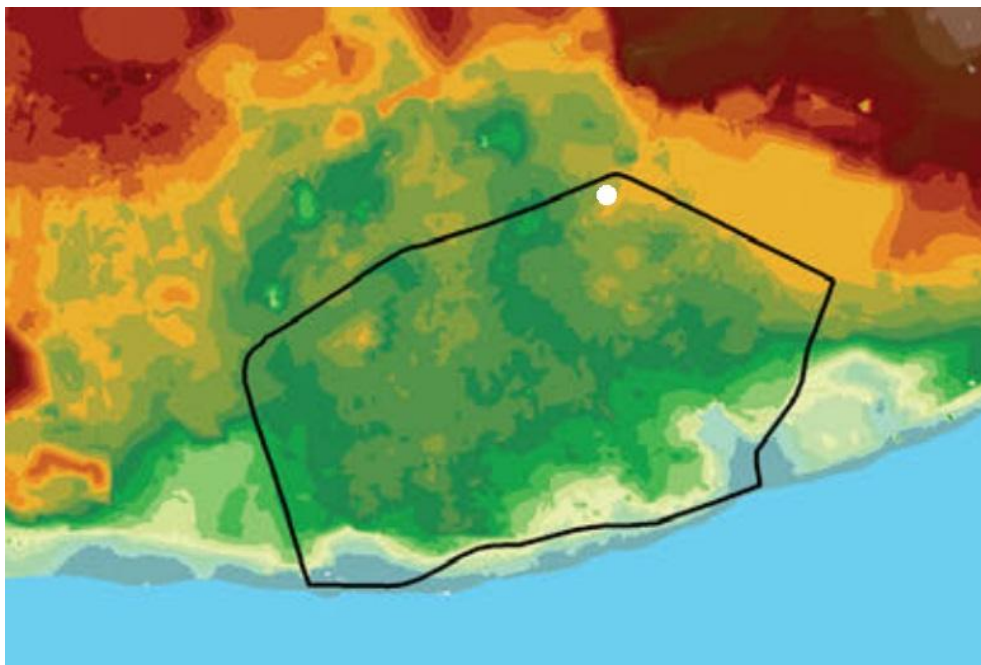
Obszar prowadzonych prac znajduje się na prawym brzegu Wisły, na wysokości północno – wschodniej części zespołu staromiejskiego w Toruniu, na obszarze tzw. Nowego Miasta. Stanowisko obecnie znajduje się około 580 m w linii prostej od brzegu Wisły. Prace prowadzone były na posesji Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej przy ul. Prostej 32. Na działkach ewidencyjnych nr. WPISAC X Y .

3. Stratygrafia i geologia stanowiska.

Obszar stanowiska na przestrzeni ostatnich 800 lat ulegał licznym przekształceniom antropogenicznym. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć kształtowanie się średniowiecznych i nowożytnych założeń fortyfikacyjnych, co wiązało się z przemieszczaniem ogromnych mas ziemnych, cyklicznymi niwelacjami i nadsypywaniem terenu. W trakcie badań ujawniono w części północnej jedynie warstwy niwelacyjne (do 3-4 cykli na przestrzeni XIX- XX w.) oraz wkopane w nie obiekty śmietniskowe z przełomu XIX/ XX w. oraz współczesne.

W części południowej stratygrafia ograniczała się także w zasadzie do warstwy niwelacyjnej współczesnej oraz naturalnego podłoża calcowego z miejscami zachowanymi poziomami użytkowymi datowanymi wstępnie na XI/XII-XIII w. Ponadto wyróżniono ciemnobrązową warstwę zawierającą homogeniczny materiał ceramiczny datowany na XIII/XIV w. Początkowo uznano tę warstwę za spąg oryginalnej warstwy kulturowej. Pogląd ten został zweryfikowany przy pomocy cięć profilowych oraz założonych w trakcie nich serii świadków. Okazało się, że jest to warstwa nasypowa zwiększająca swoją miąższość w kierunku muru nowomiejskiego. Przy czym warstwa ta niewątpliwie sztucznie nasypała nie powstała później niż na początku XV w.

Badane stanowisko pierwotnie tj. przed lokacją Nowego Miasta położone było na żwirach i średnioziarnistych piaskach lodowcowych. We frakcjach żwirowych znajdują się oczka otoczków niekiedy dość znacznej wielkości. W sondażu A najgłębszym na terenie badań osiągnięto głębokość 340 cm, w profilu poprzecznym zarejestrowano nawarstwienia calca żwirowego, miejscami silnie zażelazonego. Pomimo osiągnięcia znacznej głębokości nie natrafiono na pokłady akumulacyjne glin zwałowych. W ujęciu geomorfologicznym stanowisko położone jest na terasie rzecznej (nadzalewowej Wisły) na styku terasy pradolinnej (P. Molewski, W. Juśkiewicz 2014). Można założyć, że we wczesnym średniowieczu Wisła w obrębie pobliskiej równiny zalewowej znajdowała się bliżej badanego stanowiska, stan taki obserwujemy chociażby na planie Douglasa z końca XVIII w. Analizując względne wysokości cyfrowego modelu terenu przyjąć można, że rejon stanowiska pierwotnie znajdował się w sąsiedztwie nieistniejącego dopływu Wisły. Położenie takie jest atrakcyjne pod względem osadniczym i jest charakterystyczne dla stanowisk zarówno pradziejowych jak i wczesnośredniowiecznych. Pozwala min. na wykorzystywanie w gospodarce dwóch stref gospodarczych – dolinnej i równinnej. Położenie takie zabezpiecza również przed powodzią.

Il.4 Za : P. Molewski, W. Juśkiewicz 2014 rekonstrukcja pierwotnego ukształtowania powierzchni obszaru Starego Miasta w Toruniu. Biały punkt – lokalizacja badanego stanowiska.

Il. 5. Sondaż 1. Profil A. Wkop fundamentowy muru oporowego fosy wykonany w nawarstwieniach żwirowych, zasypany jednocześnie całym żwirem. W prawym rogu fotografii widoczny nienaruszona naturalna struktura calca. Fot. P. Alagierski.

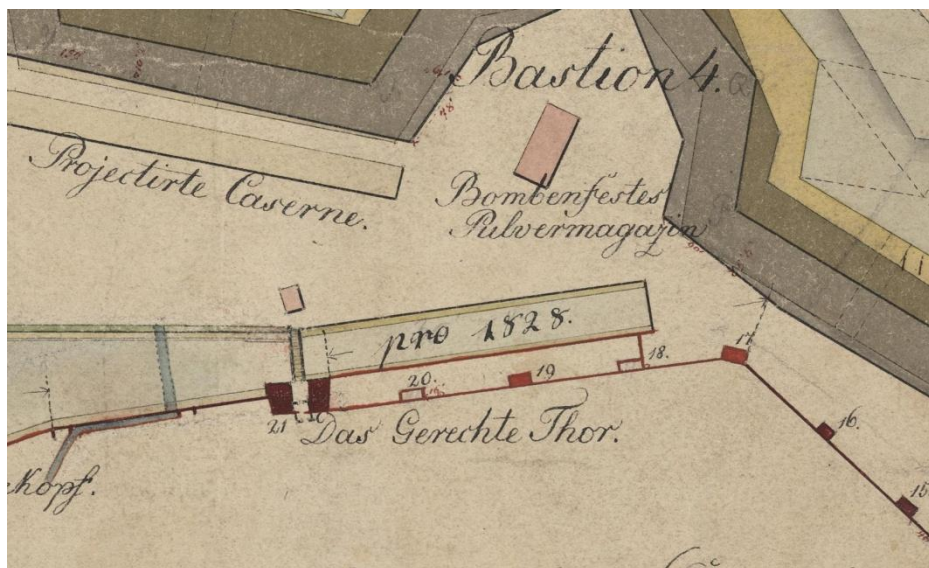
Il. 6. Profil W. XIX/ XX w. warstwy niwelacyjne. Zасыpisko fosy. Fot. P. Alagierski.

Il. 7. Stratygrafia w obrębie murów nowomiejskich. A - zasypisko XIX/XX w. B- granica zasypiska XIX /XX w. z warstwami niwelacyjnymi z konstrukcją muru (XIII w). C- spąg warstwy kulturowej przedkolacyjnej po prawej widoczny obiekt wczesnośredniowieczny. D- Calec.

4. Rys historyczny.

Obszar badań zlokalizowany jest w obrębie fortyfikacji Nowego Miasta w Toruniu. Nowe Miasto lokację uzyskało w 1264 r. Rozplanowano je na wschód od Starego Miasta. Centrum nowego założenia stanowił rynek. W 1263 r. wzniesiono klasztor i kościół dominikanów. Czytelne do dziś pozostałości tego założenia (ruiny kościoła św. Mikołaja) znajdują się w odległości 111 m od badanego stanowiska. Jest to niezwykle istotne z punktu analizy wypełnienia fosy i relikwów murów odkrytych na badanym stanowisku do czego jeszcze powrócimy podczas analizy materiałów ruchomych. Równoległe z lokacją przystąpiono do budowy murów miejskich. W ich obwodzie zawarto 4 bramy miejskie i ponad 20 baszt¹. Do tej pory zakładano że żadna z baszt Nowego Miasta nie zachowała się do naszych czasów. W trakcie przeprowadzonych badań udało się odsłonić i zadokumentować konstrukcję fundamentową wraz z partią piwniczną jednej z baszt Nowego Miasta co samo w sobie jest ważnym przyczynkiem do dalszych badań nad architekturą obronną Torunia.

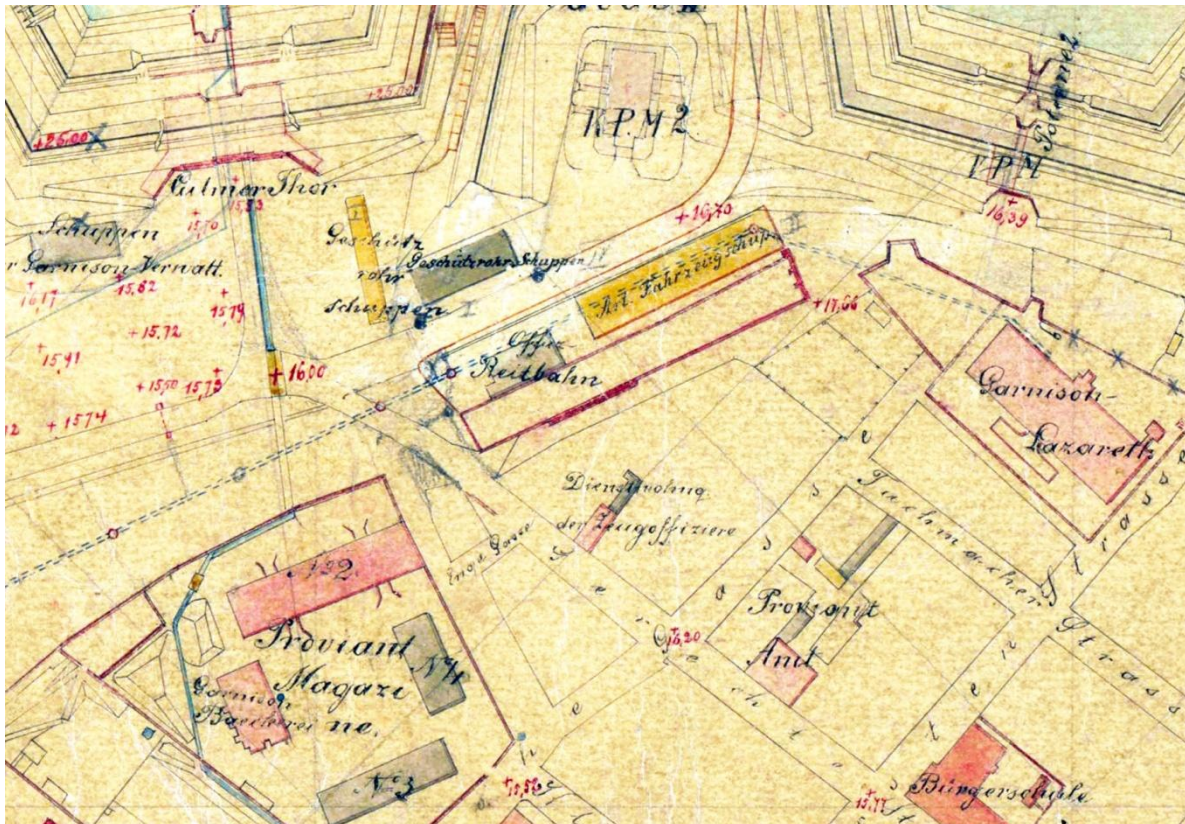

Il.8. Fragment planu fortyfikacji pruskich Torunia lata 30. XIX w. Widoczna na planie baszta odkryta w trakcie badań (poz. 19). Zwraca uwagę częściowo użytkowana nie zasypiana fosa. Widoczne częściowe zasypianie w r. 1828 r. Na terenie obecnego muzeum Twierdzy Toruń (daw. Koszary Bramy Chełmińskiej) widoczny bastion 4 wraz z magazynami prochowymi. Zbiory Muzeum Okręgowego w Toruniu.

Wspomniany powyżej Kościół św. Mikołaja badany archeologicznie w latach 80.-90. XX w. został rozebrany w roku 1834 na jego miejscu zlokalizowano min. piekarnię oraz magazyny wojskowe. Podobny los spotkał zapewne fortyfikacje Nowego Miasta znajdujące się na obszarze badań przy ul Prostej 32. W części N stanowiska widoczne są przelicowania pruskie

¹ Za „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Torunia na lata 2022–2025” s. 38

murów obwodowych fosy datowane na lata 20. XIX w. Jest to logiczne, część ta, narażona na działanie wody, zapewne erodowała. Informacja ta wskazuje, że niniejszy odcinek fosy był w użytkowaniu jeszcze w latach 20. XIX w. Wstępna analiza materiałów ceramicznych min. kamionkowych z zasypiska wskazuje, że zasypianie odcinka fosy na interesującym nas obszarze miało miejsce około 1860 r. Koresponduje to z zachowanymi XIX w. planami twierdzy. Przy czym na planach z roku 1855 nie ma już zaznaczonej baszty oznaczonej nr 19.

Il.9 . Fragment planu fortyfikacji pruskich Torunia lata 80. XIX w. Widoczne na planie rozszerzenie terenów magazynowych o obszar badanego stanowiska. Po prawej stronie magazyny artyleryjskie, po lewej oficerska ujeżdżalnia koni. Zbiory Muzeum Okręgowego w Toruniu.

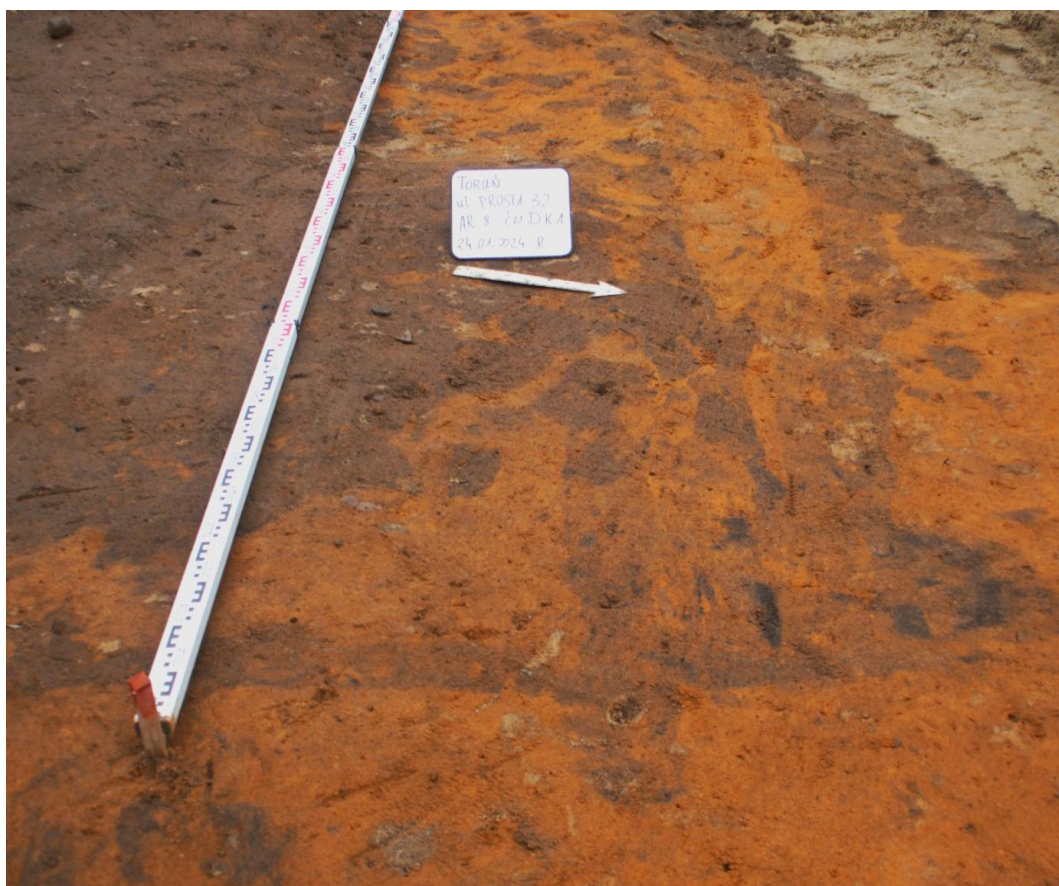
5. Zabytki nieruchome.

5.1 Relikty architektury.

W trakcie badań ujawniono liczne relikty architektury powstałe na terenie stanowiska od XII w. do wieku XX. W większości są to pozostałości fortyfikacji miejskich. Z zestawienia tego wyodrębniają się relikty konstrukcji drewnianych wczesnośredniowiecznych, stanowiące zapewne pozostałości obiektów mieszkalnych bądź gospodarczych. W dokumentacji polowej obiekty te oznaczone zostały jako K1 oraz K2. Mury oznaczone zostały zgodnie z chronologią: mur obronny Nowego Miasta datowany na XIII w. oznaczono jako Mur A, a młodszy mur oporowy fosy datowany na przełom XIV/XV w. jako Mur B.

Konstrukcja 1.

Konstrukcja zrębowa. Czytelna na podstawie negatywów rozłożonego drewna tworzących wyraźnie czytelny wyróżnik barwny na żwirowym podłożu. Na styku ścian zrębowych widoczny dołek posłupowy konstrukcyjny. Obiekt datowany na podstawie materiałów ceramicznych na XII w. Zniszczony od strony S zniszczony współczesnym wkopem śmietnikowym (datowanym na II połowę XIX w). Od strony N przecięty nowożytnym/ współczesnym wkopem. Od strony E zniszczony wkopem fundamentowym baszty datowanym najpóźniej na przełom XIV/XV w. Częściowo przykryty warstwą niwelacyjną datowaną na przełom XIV/XV w.

Il. 10. K1. Poziom wydzielenia. Widoczna konstrukcja narożnikowa, w części N dołek posłupowy stabilizujący konstrukcję.

Konstrukcja 2.

Słabo zachowana konstrukcja drewniana tworząca wyraźnie czytelny wyróżnik barwny na żwirowym podłożu. Widoczne pozostałości dwóch poprzecznych belek drewnianych. W

obrębie konstrukcji wydzielono materiał ceramiczny XII w. oraz pozostałości po obróbce poroża i kości. Najprawdopodobniej jest to relikwicznośredniowiecznej pracowni rogowniczej. Podobnie jak w przypadku K1 także konstrukcja K2 została w znacznym stopniu zniszczona na skutek późniejszych przekształceń antropogenicznych. Od strony N została ona przecięta przez wkop fundamentowy muru B (oporowego fosy XIV/XV w.) zaś od strony S przez nowożytny/ współczesny wkop.

Il. 10. K2. Poziom wydzielenia. Po prawej widoczne uszkodzenie konstrukcji poprzez wkop fundamentowy muru 2. Po lewej współczesny, nowożytny przekop przez stanowisko.

Il. 11. K1 , K2 w trakcie badań. Widok w ujęciu fotografii lotniczej.

Il. 12. K 1 w trakcie eksploracji, widoczne profile belek konstrukcyjnych.

W trakcie badań wyróżniono także hipotetyczną konstrukcję K3. Przy czym manifestowała się ona jedynie jako wyróżnik barwny dwóch słabo zachowanych belek drewnianych przeciętych konstrukcją muru I (mur obronny XIII w.) oraz wkopem fundamentowym baszty (XIV/XV w.).

Odkrycie na badanym stanowisku konstrukcji drewnianych, powiązanych wspólnym poziomem stratygraficznym z materiałami ceramicznymi XII w. jest być może najistotniejszym wynikiem prowadzonych badań. Odkryte relikty stanowią bez wątpienia pozostałości Torunia przedkolacyjnego. Znaleźiska tego typu na obszarze Starego Miasta należą do rzadkości do tej pory zarejestrowano jedynie dwa punkty osadnicze z tego okresu na obszarze miasta lokacyjnego. Są to nawarstwienia osady wiejskiej z X –XII w. oraz relikty domniemanego grodziska z początków XIII w. zarejestrowane podczas badań na Wzgórzu Zamkowym w Toruniu (J. Chudziakowa 1994) oraz bliżej nie określone ceramiczne materiały wczesnośredniowieczne odkryte przy ul. Bankowej. Zapewne zarówno odkrycia ze Wzgórza Zamkowego jak i z ulicy Prostej, przynajmniej jeżeli chodzi o wiek XII są relikdami nie powiązanych ze sobą osad kilkudworczych. Niestety w obydwóch przypadkach późniejsze przekształcenia antropogeniczne uniemożliwiają pełne rozpoznanie zasięgu oraz rozplanowania tych najstarszych toruńskich osiedli przedkolacyjnych.

Mur A.

Przykładem przekształceń tego typu jest niewątpliwie mur A. Jest to relikd (wielokrotnie przebudowywany) XIII w. muru obronnego toruńskiego Nowego Miasta. Mur ten powstał po

2 poł. XIII w. odbudowywany był w wieku XVIII (zniszczenia wywołane oblężeniem miasta w 1703 r.). W wieku XIX był modernizowany zaopatrzone go min. w strzelnice karabinowe, odwrotnie zorientowane względem starszych, oryginalnych strzelnic. Przebudowywany i nadbudowywany w wieku XX w. Częściowo rekonstruowany od strony ul. Międzymurze. Mur ten badany był w przeszłości architektonicznie, posiada pełną dokumentację. W miejscu tym skupimy się więc na reliktach odsłoniętych w trakcie badań tj. partii od poziomu współczesnego terenu posesji przy ul. Prostej 32 do poziomu posadowienia fundamentu (ok. 150 cm. głębokości). W trakcie badań przeprowadzono wykop szeroko płaszczyznowy odsłaniający na całym badanym obszarze fundamenty omawianego muru. Fundamenty te pobudowano z kamieni polnych, wiązanych zaprawą wapienno-piaskową. Szczególną uwagę zwraca widoczna miejscami ceglana rolka wyrównująca, wyprowadzona bezpośrednio nad kamiennym fundamentem. Zadaniem jej było uchwycenie pionu budowanej konstrukcji. Zarejestrowana konstrukcja odbiega zupełnie pod względem solidności jak i głębokości posadowienia od chociażby niedawno odkrytych fundamentów muru obwodowego zespołu Św. Ducha czy też murów zlokalizowanych pod dawnym Domem Żołnierza (Kino Teatr Grunwald) przy ul. Warszawskiej. Sam fundament jest stosunkowo płytko posadowiony, co więcej miejscami bezpośrednio na nawarstwieniach i obiektach/ konstrukcjach XII w. Trudno przypuszczać ażeby konstrukcja ta była budowana na wolnej przestrzeni (w partii fundamentowej). Byłoby to technicznie możliwe np. poprzez zastosowanie skrzyń drewnianych, wypełnianych kamieniami i zalewanych zaprawą. Jednakże różnica w wielkości kamieni użytych do budowy fundamentów (odchylenie od pionu), jak i zachowane spoinowanie wskazują, że mur ten został posadowiony w wykopie wąsko przestrzennym². Przy czym nastąpiło to maksymalnie po kilkudziesięciu latach od zaprzestania użytkowania osady przedkolacyjnej. Biorąc pod uwagę, że omawiany teren jak już wspomniano znajduje się po za strefami zalewowymi, naturalna akumulacja warstw ziemnych o miąższości pozwalającej na posadowienie fundamentów zdaje się niemożliwa. Najprawdopodobniej masy ziemne powstałe w trakcie zakładania Nowego Miasta zostały zepchnięte po za obręb kształtującego się założenia miejskiego, pieczętując pod sobą starsze założenie. Teoria taka jest tym bardziej możliwa, biorąc pod uwagę wspomnianą powyżej ciemnobrązową warstwę podsypną w kierunku omawianego muru, wstępnie datowaną na przełom XIV /XV w. Jeżeli materiał stanowiący pierwotne podłoże posadowienia muru obronnego pochodził z niwelacji przestrzeni założenia Nowego Miasta, składał się z piasków i żwirów polodowcowych, mógł być szczególnie narażony na procesy erozyjne czy też zwyczajną ablację deszczową. W przypadku takim masy ziemne powstałe na przełomie XIV/XV w. w trakcie budowy fosy (mur B) mogły zostać wykorzystane do podsypiania konstrukcji muru A. Miejscami na wysokości poziomu dna fundamentu muru A zaobserwowano pozostałości cegieł formatowych XVI/XVII w, nowożytny materiał ceramiczny czy też XIX w. fragmenty kafli piecowych. Obecność tego typu materiałów wskazuje na to, że obszar badań częściowo podlegał wtórnej niwelacji i nadsypywaniu do rzędnych partii fundamentowych muru A w czasach nowożytnych.

² Jednakże wciąż stosunkowo płytkim, różnica wysokości od posadowienia fundamentu do poziomu rolki wyrównującej (znajdującej się już na powierzchni) wynosi około 70-80 cm.

Il. 13. Fundament XIII w. muru A wraz z widoczną rolką wyrównującą. Fot. P. Alagierski.

Il. 14. Fundament XIII w. muru A wraz z widoczną rolką wyrównującą wyprowadzoną poprzez użycie płyt piaskowców jotnickich. Fot. P. Alagierski.

Il. 15. Fundament XIII w. muru A .Poziom dna fundamentu. Fot. P. Alagierski.

Il. 16. Mur A .Część centralna widok ogólny. Fot. P. Alagierski.

Mur B.

Mur B został odsłonięty na całej długości wykopu badawczego. Jest to mur obwodowy fosi nowomiejskiej. Wstępnie można założenie to datować na wiek XIV ewentualnie na przełom XIV/XV w. Po stronie N konstrukcja ta została w całości przelicowana w pierwszej połowie XIX w. Dostawiono do niej także liczne przypory wzmacniające konstrukcję. Po stronie S lico muru zachowane jest w stanie oryginalnym. W trakcie prac wykopaliskowych na ćw. D ara 7 wykonano wkop sondażowy. Zadaniem jego było uchwycenie maksymalnej głębokości posadowienia muru B. Poziom ten osiągnięto na głębokości 340 cm. od poziomu korony muru. Także w tym przypadku, podobnie jak i w strefie fundamentowej muru A zaobserwowano mierny fundament pobudowany z kamieni polnych spojony zaprawą wapienną z dużą domieszką piasku. W miejscu tym warto zauważyć że pobudowanie zarówno muru A jak i muru B na tak płytkich fundamentach koresponduje ze specyfiką geotechniczną badanego terenu. Obszar ten posadowiony jest na piaskach i żwirach, występują tu także kurzawki (np. plac św. Katarzyny). Być może zastosowanie „odchudzonych” konstrukcji miało na celu lepsze ich posadowienie. Na szczególną uwagę zasługują występujące po stronie N muru uzupełnienia lica, wykonane w wieku XIX z wtórnie wykorzystanej cegły gotyckiej o zielonej polewie. Po stronie S na szczególną uwagę zasługują otwory odprowadzające nadmiar wody z miedzymurza do fosi. Otwory te zlokalizowane są na całej długości badanego muru w odstępach wynoszących około 6 m. Otwory te zachowały się jedynie w partii S badanego muru w partii N uległy zatarciu ze względu na przenicowanie. Od strony S omawianego muru występuje także odsadzka z zachowaną do dnia dzisiejszego pokrywą z dachówek. Pokrycie to zabezpieczało pierwotnie odsłoniętą partię murów przed warunkami atmosferycznymi.

Il. 17. Sondaż 1 mur B. Strona S. widoczny fundament muru oporowego fosi nowomiejskiej.
Fot. P. Alagierski.

Il.18. Mur B. Strona S. widoczny otwór odprowadzający wodę. Fot. P. Alagierski.

Il 19.Mur B. Pokrycie odsadzki in situ. Fot. P.Alagierski.

Baszta.

W trakcie prac ujawniono także relikty jednej z nowomiejskich baszt. Jest to pierwszy tego typu obiekt przebadany archeologicznie w Toruniu. Relikty tej konstrukcji zalegały stosunkowo płytko pod powierzchnią współczesnego gruntu, koronę muru ujawniona na głębokości 15 cm. Eksploracje wypełniska baszty jak też i strefy dookoła murów fundamentowych przeprowadzono ręcznie do poziomu 150 cm. dookoła reliktyw baszty zaobserwowano wkop szeroki fundamentowy. We wnętrzu badanej konstrukcji zaobserwowano na styku z poziomem wydzielenia wyprowadzenie kolebkowego sklepienia. Obserwacja ta pozwala wnioskować że w tym przypadku mamy do czynienia z partią piwniczną konstrukcji. Obserwacja ta jest zbieżna z poziomem fundamentowym muru A. Przy czym w e wnętrzu baszty zaobserwowano skucie muru A oraz usunięcie jego pierwotnej partii fundamentowej, zastąpionej masywnymi eratykami. Zabieg ten miał na celu wzmocnienie punktu oporu sklepienia. We wnętrzu baszty wykonano sondaż poniżej poziomu pierwotnej posadzki piwnicy odsłaniający fundament kamienny założenia. W trakcie prac ustalono że badana baszta nie powstała równocześnie z murem A. Została ona dostawiona później. Przy czym zarówno w obrębie muru A jak i w konstrukcji baszty obserwowany jest watek wedyjski. Obserwacja ta pozwala datować powstanie baszty najpóźniej na przełom XIV/XV w.

Il.20 Baszta w trakcie eksploracji. Poziom wydzielenia strefy fundamentu muru A.

II.21. Strefa fundamentowa baszty. Fot. Piotr Alagierski.

5.2 . Obiekty archeologiczne.

Podczas prac badawczych prowadzonych na obszarze inwestycji, po wykonaniu odhumusowania terenu oraz doczyszczeniu powierzchni wykopu zarejestrowano na tej powierzchni 20 obiektów archeologicznych. Poniżej zawarto opis tych obiektów.

ob. 1. położony na arze 1 , ćw. C, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym okrągły, o średnicy 120 cm, profil nieregularny, wypełnisko obiektu niejednolite brązowo czarne piaszczyste z żółtymi wtrętami oraz śladowymi ilościami węgla drzewnego.

ob. 2. położony na arze 1, ćw. C, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym okrągły, o średnicy 50 cm, profil ob. nieckowaty, wypełnisko obiektu jednolite czarno-brązowe piaszczyste, wypełnisko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to sporych rozmiarów dół posłupowy.

ob. 3. położony na arze 3, ćw. D, obiekt zniszczony od strony N przez współczesny wkop z gruzem, od strony S ściśle przylegał do muru A. W rzucie poziomym prostokątny, o średnicy

1 m, profil ob nieckowaty, wypełnisko obiektu niejednolite jasnoszaro-żółte, piaszczyste, w obiekcie liczny materiał ceramiczny datowany na XVII w.

ob. 4. położony na arze 9, ćw. B, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym okrągły. W zasadzie są to dwa okrągłe obiekty o wzajemnej relacji stratygraficznej, określone jako 4 a i 4 b, w profilu obiekty te mają przekrój nieckowaty, wypełnisko jednolite, jasnoszare, piaszczyste. Wypełnisko oraz kształt obiektów 4 a i 4 b pozwala domniemywać, że jest to zespół dołków posłupowych.

ob. 5. położony na arze 8, ćw. A, obiekt w warstwie niwelacyjnej z materiałem średniowiecznym na złożu wtórnym. W rzucie poziomym wielokąt o zaoblonych narożnikach, o średnicy 60 cm . W profilu nieckowaty, wypełnisko jednolite żółte, piaszczyste. Wypełnisko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy.

ob. 6. położony na arze 8, ćw. A, obiekt w warstwie niwelacyjnej z materiałem średniowiecznym na złożu wtórnym. W rzucie poziomym okrągły o średnicy 40 cm. W profilu prostokątny o bardzo niewielkiej miąższości co świadczy o tym, że uchwycono zaledwie spąg tego obiektu. Wypełnisko jednolite, żółte, piaszczyste. Wypełnisko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy.

ob. 7 położony na arze 18, ćw. D. obiekt w warstwie gruzowej w wypełnisku dawnej fosy powstałym po 1855 r. Obiekt nie posiadał w zasadzie wypełniska, było to skupisko materiałów szklanych takich jak kieliszki, butelki oraz drobnych fragmentów porcelany i fajansu.

ob. 8 położony na arze 8, ćw. D, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym owalny, w profilu nieckowaty. Wypełnisko obiektu jednolite, brązowe, piaszczyste. Wypełnisko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy.

ob. 9 położony na arze 9, ćw. D, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym okrągły, o profilu nieckowatym. Wypełnisko obiektu jednolite, brązowe, piaszczyste. Wypełnisko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy.

ob. 10 położony na arze 9, ćw. D, obiekt w warstwie niwelacyjnej z materiałem średniowiecznym na złożu wtórnym. W rzucie poziomym wielokąt, w profilu nieckowaty. Wypełnisko obiektu jednolite, brązowe, piaszczyste. Wypełniosko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy.

ob. 11 położony na arze 14, ćw. B, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym okrągły, w profilu ostrosłup skierowany wierzchołkiem ku dołowi. Wypełnisko obiektu jednolite czarne, piaszczyste. Wypełniosko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy, ślad po zaostrozonym słupie.

ob. 12 położony na arze 13, ćw. A, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym okrągły, w profilu prostokątny. Wypełnisko obiektu jednolite czarne, piaszczyste. Wypełniosko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy.

ob. 13 położony na arze 13, ćw. A, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym okrągły, w profilu prostokątny. Wypełnisko obiektu jednolite czarne, piaszczyste. Wypełniosko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy.

ob. 14 położony na arze 13, ćw. B, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym okrągły, w profilu prostokątny. Wypełnisko obiektu jednolite czarne, piaszczyste. Wypełniosko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy.

ob. 15 położony na arze 13, ćw. B, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym okrągły, w profilu prostokątny. Wypełnisko obiektu jednolite czarne, piaszczyste. Wypełniosko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy.

ob. 16 położony na arze 18, ćw. D, obiekt w warstwie jałowej kulturowo bez dodatkowych relacji stratygraficznych. W rzucie poziomym okrągły, w profilu prostokątny. Wypełnisko obiektu jednolite czarne, piaszczyste. Wypełniosko i kształt obiektu pozwalają domniemywać, że jest to dołek posłupowy.

ob. 17 położony na arze 1, ćw. A. Obiekt zniszczony licznymi relacjami stratygraficznymi, od strony S uszkodzony przez mur miejski (mur A), od strony W uszkodzony przez wkop fundamentowy powstały podczas budowy KW PSP. W rzucie poziomym zapewne okrągły, w profilu nieckowaty. Wypełnisko jednolite intensywnie czarne, ślady węgla drzewnego, liczne stopione fragmenty brązu.

ob. 18 położony na arze 8, ćw. D, w obrębie konstrukcji K1. Rzut poziomy obiektu okrągły, profil nieckowaty, wypełnisko jednolite, szare, piaszczyste. Jest to ślad dołka posłupowego podtrzymującego konstrukcję K1.

ob. 19 położony na arze 7, ćw. C, pod warstwą niwelacyjną z materiałem średniowiecznym na złożu wtórnym. Obiekt w rzucie poziomym nieregularny, w profilu nieckowaty, wypełnisko czarne, jednolite, z licznymi węglami drzewnymi, piaszczyste. Prawdopodobnie ślad po palenisku.

ob. 20 położony na arze 7, ćw. A, pod warstwą niwelacyjną z materiałem średniowiecznym na złożu wtórnym. Obiekt w rzucie okrągły, w profilu nieckowaty. Wypełnisko jednolite, szare, piaszczyste, Dołek posłupowy.

6. Zabytki ruchome.

7. Fazy użytkowania stanowiska.

Na potrzeby badań przyjęto periodyzację okresu średniowiecza opartą o fazy wydzielone na podstawie danych zebranych dla Poznania (Kaczmarek 2008, s. 66); podsumowanie wyników badań nad periodyzacją wczesnego średniowiecza w Wielkopolsce (Dzieduszycki 1992.) W świetle przeprowadzonych na badanym obszarze prac można wstępnie wydzielić następujące fazy użytkowania stanowiska :

- Epoka kamienia, neolit, kultura pucharów lejkowatych. Ślad osadnictwa.
- Wczesne średniowiecze faza D (X/XI w.) Ślad osadnictwa/ osada (?).
- Wczesne średniowiecze faza E1, E2 (XII-XIII w.) Osada.
- Wczesne średniowiecze faza F. Fortyfikacje Nowego Miasta w Toruniu.
- Nowożytność Fortyfikacje Torunia oraz zabudowa związana z Twierdzą Toruń.

8. Wnioski i zalecenia konserwatorskie.

Badane stanowisko ma charakter wielokulturowy oraz wielofazowy. Dostarczyło cennych danych stanowiących przyczynek do dalszych studiów zarówno nad początkami Torunia, jego architekturą obronną, jak i też materiałów związanych z przedlokacyjną historią miasta. Pozyskane zabytki po konserwacji i opracowaniu

Zgodnie z definicją zawartą w u.o.z. (art. 3 pkt 1 i 2) zabytek nieruchomy to: nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową

Bibliografia.

Dzieduszycki W. 1992 Podstawy periodyzacji okresu wczesnośredniowiecznego w Wielkopolsce [w:] Z. Kurnatowska (red.), Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce, Poznań–Wrocław–Warszawa, s. 155–159

Kaczmarek J. 2008 Archeologia miasta Poznania. Stan badań i materiały, t. I, cz. 1, Poznań

Molewski P. Juśkiewicz W. 2014 Próba rekonstrukcji pierwotnej rzeźby obszaru Zespołu Staromiejskiego w Toruniu i jego bliskich przedmieść na podstawie geoinformacji geologicznej i historycznej. Landform Analysis, Vol. 25: s. 115–124.

Chudziakowa J. 1994 Toruń, [w:] Wczesnośredniowieczne grodziska ziemi chełmińskiej. Katalog źródeł, red. J. Chudziakowa, Toruń, s. 172.